

Globální strategie SZO pro omezování škodlivého užívání alkoholu (2010): Vize a výzvy

McGOVERN, T. F., MANNING, S., McMAHON, T.

¹ Katedra psychiatrie, Fakulta zdravotnických věd, Texas Tech University, Lubbock, TX, USA

Citace: McGovern, T. F., Manning, S., McMahon, T. (2011). Globální strategie SZO pro omezování škodlivého užívání alkoholu (2010): Vize a výzvy. *Adiktologie*, (11)1, 16–18.

V souvislosti s řešením problematiky zdraví reflektuje Světová zdravotnická organizace (SZO) prostřednictvím své členské základny názory lidí celého světa. Ústředním cílem Globální strategie SZO je formulovat koncepci doplněnou akčním plánem, jejímž prostřednictvím bude možné řešit zdravotní zátěž související s problémovým užíváním alkoholu (WHO, 2010). Globální strategie je „pozoruhodným, správně načasovaným a ušlechtilým dokumentem neobyčejného významu, co se týče záměru a vize v něm formulovaných“ (McGovern, Manning, McMahon, 2011). Hlavním účelem strategie je „zvýšení celosvětového povědomí o rozsahu a povaze zdravotních, sociálních a ekonomických problémů působených škodlivým užíváním alkoholu a větší odhodlání vládních orgánů k přijímání opatření zaměřených na řešení problematiky škodlivého užívání alkoholu“ (WHO, 2010). Existují možnosti jak minimalizovat míru lidského utrpení a zdravotní zátěže souvisejících se škodlivým užíváním alkoholu. Umírněná konzumace alkoholu je akceptovanou normou sociálního chování v mnoha společnostech a v nejrůznějších prostředích. Epidemiologická a jiná vědecká data však zároveň přinášejí nesporné důkazy

o problémech vznikajících v důsledku škodlivého užívání alkoholu (WHO, 2004; WHO, 2007). Tvrzení, že „alkohol není obyčejná komodita“, je možné opřít o dostatek vědeckých podkladů (Babor, Caetano, Casswell, Edwards et al., 2010). V roce 2002 bylo alkoholu připisováno 2,3 milionů úmrtí, 3,7 % celosvětové mortality, přičemž významný podíl na počtu těchto mrtvých měli mladí lidé (WHO, 2004). Škodlivé užívání alkoholu zaujímá čtvrté místo mezi rizikovými faktory pro vznik hlavních nepřenosných chorob (včetně duševních onemocnění), které je možné nejsnáze eliminovat a jímž je možné předcházet. Významně též přispívá ke zdravotní zátěži představované přenosnými onemocněními, kdy zejména u tuberkulózy a HIV/AIDS jsou takové důsledky mimořádně závažné (WHO, 2010).

Ve strategii SZO zabývající se celosvětovým negativním dopadem užívání alkoholu je formulována celková vize společně s vytyčením hlavních úkolů a cílových oblastí k řešení této problematiky (WHO, 2010; Babor, Ziegler et Chun, 2010). Plnění cílů a úkolů zakomponovaných do strategie má přispívat k omezování míry škodlivého užívání alkoholu na individuální úrovni a současně vést na celospole-

Došlo do redakce: 7 / BŘEZEN / 2011

Přijato k tisku: 11 / BŘEZEN / 2011

Překlad: Mgr. Jiří Bareš

Grantová podpora: České vydání podpořeno v rámci 8. rozvojového programu MŠMT ČR: Cílený rozvoj spolupráce v oblasti VŠ vzdělávání ve zdravotnických oborech mezi 1. LF UK Praha a pracovišti v Gruzii, projekt č. 610-09-237770

Korespondenční adresa: Thomas F. McGovern, Ed.D. / thomas.mcgovern@ttuhsc.edu / Department of Psychiatry, Texas Tech University Health Sciences Center, Lubbock, TX 79430, USA

čenské úrovni k tvorbě politik, jejichž prostřednictvím bude možné řešit komplexnější otázky. V rámci zvyšování efektivity opatření zaměřených na řešení problematiky alkoholu a souvisejících otázek byly formulovány tyto cíle:

- zvyšovat dostupnost a kvalitu relevantních informací,
- zkvalitňovat odbornou pomoc,
- rozvíjet spolupráci,
- zkvalitňovat monitorovací a kontrolní systémy.

Při řešení problémů označených v strategii se osvědčily mnohé intervence, např.:

- časné intervence a léčba,
- opatření zaměřená proti řízení pod vlivem alkoholu,
- omezování dostupnosti alkoholických nápojů,
- koncepční opatření v oblasti reklamy, tvorby cen a daní (Room, Babor, Rehm, 2005; Anderson, Chisolm, Fuhr, 2009).

Mezi cílové oblasti vymezené ve strategii patří např.:

- regulace veřejné a komerční dostupnosti alkoholu,
- omezování vlivu reklamy cílené na mládež,
- cenová politika vedoucí k omezování konzumace alkoholu u nezletilých (WHO, 2010).

V rámci těchto cílových oblastí proti sobě stojí snaha alkoholového průmyslu o maximalizaci svého zisku na straně jedné a veřejnozdravotní politika a zájmy prosazující snižování míry škodlivého užívání alkoholu na straně druhé (Babor, 2009; Babor, 2010). Úsilí o regulaci účinků masivní propagace a reklamy má zásadní význam zejména v nízkopříjmových rozvojových zemích, kde dochází k nárůstu spotřeby, často právě v reakci na intenzivní komerční propagaci a reklamu za současné absence účinných koncepčních opatření a terapeutických možností (Babor, 2010; Bakke et Endal, 2010). V globální strategii (2010) se hovoří o klíčové roli, kterou mají při jejím naplňování sehrávat „hospodářské subjekty“. Za hospodářské subjekty jsou zde označovány organizace podílející se na výrobě, distribuci a odbytí alkoholu (WHO, 2010). Otázkou odpovědnosti alkoholového průmyslu vůči minimalizaci negativních dopadů konzumace alkoholu se již SZO zabývala ve dvou dřívějších materiálech, a sice ve světové zprávě o stavu ve věcech alkoholu z roku 2004 a druhé zprávě expertního výboru pro problematiku konzumace alkoholu (2007). Globální strategie (2010) navazuje na tyto dvě zprávy svým požadavkem, aby producenti, distributoři a prodejci alkoholických nápojů důsledně korigovali komerční propagaci tím, že budou upozorňovat na negativní dopady alkoholu a nebudou bránit veřejnozdravotním iniciativám v prosazování politiky ochrany veřejného zdraví (Babor, Ziegler et Chun, 2010).

V reakci na nezpochybnitelné problémy, které škodlivé užívání alkoholu působí v oblasti veřejného zdraví, přišli zástupci alkoholového průmyslu s vlastním řešením v podobě osvětových kampaní a dalších akcí realizovaných pod ve-

dením Mezinárodního centra pro politiky v oblasti alkoholu (ICAP). Mohou tedy tvrdit, že se Světovou zdravotnickou organizací spolupracují na řešení problémů, na které SZO poukazuje. Poněkud odlišný obraz o aktivitách producentů, distributorů a prodejců alkoholu nám však zprostředkovávají nestátní neziskové organizace a odborné společnosti, které mají za úkol monitorovat snahy představitelů tohoto průmyslového odvětví ovlivňovat veřejnou politiku, se zvláštním zřetelem na rozvojové a nízkopříjmové země, např. v oblasti subsaharské Afriky nebo v jihovýchodní Asii (Olafsdottir, 2008; Bakke, Endal, 2010). Bylo zjištěno, že daný průmysl stojí za některými aktivitami, jejichž cílem je oslabit veřejnozdravotní přístup k problematice alkoholu. Proti těmto snahám se staví různé nestátní a neziskové organizace a odborné společnosti, jejichž úsilí vyvrcholilo deklarací (*Clarion Declaration*) přijatou v Dublinu v roce 2008 (Olafsdottir, 2008; Babor, 2009). Deklarace se zabývá negativním dopadem nevhodné komerční propagace alkoholických nápojů a vyzývá výzkumné instituce a jednotlivé výzkumníky, aby nepřijímali finanční podporu od alkoholového průmyslu (Babor, 2009).

Z hlediska naplňování vize formulované strategií je nesmírně důležité, aby ji představitelé daného průmyslu podpořili a nestavěli se proti ní. Vedle úlohy, kterou zde sehrává průmysl, jsou v globální strategii identifikovány další, neméně důležité úkoly a výzvy. V daném materiálu se výzkumným institucím a profesním sdružením ukládá, aby plnily „ústřední roli při získávání dalších objektivních podkladů pro realizaci příslušných aktivit a jejich předávání pracovníkům ve zdravotnictví a širší veřejnosti“ (WHO, 2010). Oblasti výzkumu, které mají být pro světové společenství východiskem při přípravě efektivní politiky a léčebných programů, jsou ve strategii nastíněny. Míra budoucí životaschopnosti této agendy pak ukáže, jakým přínosem byla strategie pro zmírnění lidského utrpení způsobovaného škodlivým užíváním alkoholu.

Jednou z odborných organizací, která pozitivním způsobem reagovala na vize a úkoly deklarované ve strategii SZO, byla Mezinárodní společnost vydavatelů adiktologických časopisů (ISAJE). Na své výroční konferenci konané v září 2010 v Praze vyjádřila ISAJE svou podporu strategii a vyzvala k jejímu šíření mezi co největší počet lidí (ISAJE Newsletter, prosinec 2010; McGovern, Manning 2011). ISAJE se od svého vzniku zaměřuje na problematiku střetu zájmů v oblasti publikování výsledků adiktologického výzkumu se zvláštním důrazem na nutnost otevřeného deklarování jakékoli účasti průmyslu na výzkumných aktivitách týkajících se alkoholu nebo jiných návykových látek. Od tzv. farmingtonského konsensu (úvodník, Addiction 1997) až po nedávnou pražskou konferenci v roce 2010 se ISAJE snaží důsledně poukazovat na mnohé vlivy, včetně aktivit ze strany průmyslu, které působí na výzkum, politiku, léčbu a publikování v oblasti adiktologie (Miller, Babor, McGo-

vern et al., 2009). Úsilí ISAJE o zavedení jednotného standardu deklarování případného střetu zájmu také pro další periodika je chválný a v mnohém koresponduje s výstupy strategie SZO (Goozner, Caplan, Moreno et al., 2009). Zvláštní uznání pak náleží Tomu Baborovi za jeho vůdčí roli a neutuchající snahy o zvyšování celosvětového povědomí o problematice související s užíváním alkoholu, o nichž svědčí jeho práce v rámci ISAJE, SZO a dalších organizací (Babor, 2009; Babor, 2010).

Strategii SZO je nutné považovat za výchozí materiál určený k dalšímu rozpracování, jak také vyplývá z posledních reakcí odborníků, podle nichž dokument opomíjí některé aspekty (McGovern, Manning, McMahon, 2011). Kolegové zabývající se oblastí duševního zdraví postrádají například větší důraz na problematiku zdravotních a psychiatrických komorbidit, které problémy s alkoholem provázejí, a také s politováním konstatují absenci odkazů na různé efektivní biologické/farmakologické a psychologické intervence, včetně role svépomocných skupin při úzdravě ze závislosti na alkoholu (McGovern, Manning, McMahon, 2011). White (2011), uznávaná autorita ve všech oblastech souvisejících s problematikou alkoholu, považuje za velmi nešťastné, že právě termín „úzdrava“ ve zprávě nikde nefiguruje. Konstatuje, že je nutné rozpoznat potenciál

spočívající ve funkci svépomocných terapeutických skupin působících v lokálních kontextech po celém světě a uvědomit si, jaký účinek by mobilizace takových prostředků mohla v celosvětovém měřítku mít na postoje a chování lidí ve vztahu ke spotřebě alkoholu a poruchám, které s jeho konzumací souvisejí. Způsoby řešení problémů s alkoholem, které se již osvědčují v reálném životě, by podle Whitea měly být středobodem jakékoli strategie, která se chce škodlivým užíváním alkoholu zabývat.

Realizace vize a doporučení formulovaných v strategii SZO je náročným úkolem. Tato strategie představuje jakousi šablonu, podle níž mohou jednotlivé země poměřovat své politiky a iniciativy zaměřené na řešení všech negativních dopadů spojených s užíváním alkoholu (McGovern, Manning, McMahon, 2011). Výborným vzorem pro takovou činnost je popis strategie SZO z hlediska její implementace v Jižokorejské republice, který poskytují Babor, Ziegler a Chun (2010). Doufejme, že také další periodika a autoři se rozhodnou pro realizaci podobných analýz ve svých zemích. I toto písemné vyjádření, zpracované z podnětu Michala Miovského a jeho kolegů z *Adiktologie*, je jednou z takových iniciativ a v mnohém koresponduje s duchem a vizí strategie SZO.

LITERATURA / REFERENCES

- Anderson, P., Chisholm, D. & Fuhr, D. (2009). Effectiveness and cost effectiveness of policies and programs to reduce the harm caused by alcohol. *Lancet*, 373, 2234–2246.
- Babor, T. F. (2009). Alcohol research and the alcoholic beverage industry issues, concerns and conflicts of interest. *Addiction*, 104, 34–47.
- Babor, T., Caetano, R., Casswell, S., Edwards, G., Giesbrecht, N., Graham, K., et al. (2010). *Alcohol: no ordinary commodity – research and public policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Babor, T. F., Ziegler, D., Sungsoo Chun. (2010). The Challenges Ahead: Implementing the WHO Global Strategy on Alcohol in the Republic of Korea. *Journal of Korean Alcohol Science*, 2(2), 1–9.
- Babor, T. F. (2010). Public health science and the global strategy on alcohol. *Bulletin of the World Health Organization*, 88, 643.
- Bakke, O. & Endal, D. (2010). Alcohol policies out of context: drinks industry supplanting government role in alcohol policies in sub Saharan Africa. *Addiction*, 105(1), 22–28.
- Goozner, M., Caplan, A., Moreno, J., Kramer, B. S., Babor, T. F. & Husser, W. C. (2009). A common standard for conflict of interest disclosure in addiction journals. *Addiction*, 179–184.
- International Society of Addiction Journal Editors. (2010). ISAJE Newsletter. December 2010.
- McGovern, T. F., Manning, S., McMahon, T. (2011). WHO Global Strategy to Reduce the Harmful Use of Alcohol (2010): A Commentary. *Alcoholism Treatment Quarterly*, 29 (2). V tisku.
- Miller, P., Babor, T. F., McGovern, T., Obot, I., Buhlinger, G. (2008). Relationships with the alcoholic beverage industry, pharmaceutical companies and other funding agencies: Holy Grail or poisoned chalice? In: Babor T. F., Stenius K., Savva S., O'Reilly J. (editors). *Publishing Addiction Science: a Guide for the Perplexed*. London: International Society of Addiction Journal Editors. 2007, p. 190–212.
- Olafsdottir, H. (2008). The Dublin meeting on alcohol research and industry. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 25, 313–315.
- Room, R., Babor, T. F. & Rehm, J. (2005). Alcohol and public health. *Lancet*, 365, 519–30.
- The Farmington Konsensus. (1997). *Addiction*, 92(12), 1617–1618.
- White, W. (2011). Osobní sdělení k strategii SZO. 4. února 2011.
- WHO (2004). *Global Status Report on Alcohol*. Geneva: World Health Organization.
- WHO (2007). *Expert Committee on Problems Related to Alcohol Consumption, 2nd report (WHO Technical Report Series 944)*. Geneva: World Health Organization. K dispozici na: http://www.who.int/substance_abuse/expert_committee_alcohol_trs944.pdf. Zobrazeno 28. ledna 2011.
- WHO (2010). *Global strategy to reduce the harmful use of alcohol*. Geneva: World Health Organization. K dispozici na: http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA63/A63_R13-en.pdf. Zobrazeno 10. prosince 2010.